

België en zijn koningen

MARK VAN DEN WIJNGAERT

BELGIE EN
ZIJN KONINGEN
VAN MACHT NAAR INVLOED

Voor mijn echtgenote

© 2021 Manteau / Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen en
Mark Van den Wijngaert

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:
New Book Collective, Amsterdam
www.newbookcollective.com

Eerste editie Standaard Uitgeverij 2008
Tweede, herziene editie Manteau 2014
Derde, herziene editie Manteau 2021

Omslagontwerp: Herman Houbrechts
Foto omslag: Thomas Sweertvaegher
Vormgeving binnenwerk: Ready2Print

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Bij het achterhalen van de auteursrechten van de illustraties is met grote zorgvuldigheid te werk gegaan. Als er niettemin onvolkomenheden zouden worden geconstateerd, dan zal de uitgeverij daarvan graag op de hoogte worden gesteld.

Ondanks alle zorg die aan de samenstelling van de uitgave werd besteed, kan de redactie of de auteur noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit enige fout die in deze publicatie zou kunnen voorkomen.

ISBN 978 90 223 3773 8
D 2021/0034/22
NUR 698

INHOUD

Woord vooraf — 11

Proloog. De oprichting van België — 15

I. Leopold I (1831-1865) De grondlegger van de Belgische dynastie — 19

De levensloop van Leopold I — 21

Een Duitse prins maakt carrière — 21

Toch nog koning — 26

Een troonopvolger — 29

De politieke betekenis van Leopold I — 35

Diplomatie en defensie zijn voor Leopold I koninklijke prerogatieven — 35

De koning beheerst ook de binnenlandse politiek — 40

De ministers zijn de dienaars van de koning — 46

De nadagen van de koninklijke macht — 49

II. Leopold II (1865-1909) Aan het hoofd van twee staten — 51

De levensloop van Leopold II — 53

Een onhandelbaar kind — 53

Een eigenzinnige vorst — 56

Populariteit is als de golven van de zee — 59

De politieke betekenis van Leopold II — 61

Dienstplicht en defensie — 62

Neutraal in de schoolstrijd — 69

Conservatief in de partijstrijd en tegenover democratisering — 71

- Soeverein van de Onafhankelijke Congostaat** — 76
 - De vestiging van Congo-Vrijstaat** — 76
 - Aanklachten tegen de wandaden** — 79
 - Postuum protest** — 82

III. Albert I (1909-1934) Met vaste hand door oorlog en crisis — 85

- De levensloop van Albert I** — 87
 - De vorming van de kroonprins** — 87
 - Elisabeth** — 90
 - Een ander koningschap** — 93
 - Marche-les-Dames** — 98
- De politieke betekenis van Albert I** — 100
 - Albert en Belgisch Congo** — 101
 - De eerste kennismaking als kroonprins** — 101
 - Zijn inbreng in de koloniale politiek** — 103
 - De koning domineert de politieke scène tijdens de Eerste Wereldoorlog** — 105
 - De voorbereiding van de oorlog** — 105
 - De regering van nationale unie** — 108
 - De oorlog** — 108
 - Het Verdrag van Versailles** — 114
 - De invloed van de koning op de binnenlandse politiek** — 115
 - De progressieve regering van Loppem** — 115
 - De koning weegt op de naoorlogse regeringsvorming** — 117
 - De economische crisis** — 121
 - Kritiek op het politieke bestel** — 122

INHOUD

IV. Leopold III (1934-1950) De omstreden vorst	— 125
De levensloop van Leopold III	— 127
De opvoeding van een prins	— 127
De militaire opleiding	— 129
Leopold en Astrid	— 134
Koning Leopold	— 137
De koning-weduwnaar hertrouwt	— 138
Het einde van een koning	— 142
De politiek van Leopold III	— 143
In de late jaren dertig groeit de spanning tussen de koning en de politieke wereld	— 144
De Koningskwestie: het einde van een tijdperk	— 153
In 1940 gaan koning en regering hun eigen weg	— 153
Een krijgsgevangene met grote politieke ambities en verregaande vrijheid	— 156
Lilian Baels	— 162
De stilte van Laken	— 163
De verplichte tewerkstelling in Duitsland	— 165
Leopold en de regering in ballingschap	— 166
Het politieke testament van de koning	— 168
Leopold wordt tot troonsafstand gedwongen	— 170
De koning ter discussie	— 170
Het regentschap van prins Karel	— 172
De impasse tussen Leopold en de politiek	— 173
Het opperbevelhebberschap in vraag gesteld	— 174
De volksraadpleging van 12 maart 1950	— 176
De troonsafstand	— 178
De diarchie (1950-1960)	— 181

V. Boudewijn (1950-1993) Koning met een missie — 185

De levensloop van Boudewijn — 187

Sombere jeugdijaren — 187

Koning tegen wil en dank — 191

Onder invloed van Leopold en Lilian — 192

Kennismaking met Congo — 195

Fabiola — 196

Een groeiende populariteit en vastberadenheid — 201

De troonopvolging — 204

Afschaffing van de Salische wet — 207

Een emotioneel afscheid — 209

De politieke betekenis van koning Boudewijn — 213

De nefaste invloed van Leopold III — 214

De koloniale erfenis — 217

De Congocrisis — 218

De Katangese secessie en de moord op

Lumumba — 222

Zaire — 224

De regeringsvorming — 227

Een religieus geïnspireerde vorst — 232

De abortuskwestie — 235

Een moreel koningschap — 239

De federalisering — 242

VI. Albert II (1993-2013) De eerste koning van het

federale België — 249

De levensloop van Albert II — 251

De vormingsjaren — 251

Dolce Paola — 254

Huwelijksprikelen — 255

De eerste handelsreiziger van het land — 258

INHOUD

Een pensioengerechtigde koning	— 259
Een uitgehold koningschap	— 262
Koning Albert II kiest voor continuïteit	— 263
De eigen accenten van koning Albert II	— 265
De politieke betekenis van Albert II	— 267
De eerste federale koning	— 267
Sociaal-economische bekommernis	— 270
Morele en humanitaire inzet	— 271
Politieke incidenten in de koninklijke familie	— 275
De vorming van de regeringen	— 278
De moeizame regeringsvorming in 2007	— 279
De langste regeringsformatie ooit	— 282
De dissonant in de kersttoespraak van 2012	— 285
De troonsafstand	— 287
De nadagen van de koning	— 289
De dotatie	— 290
Conflicten met het paleis	— 292
Delphine Boël	— 296

VII. Koning Filip (2013-...) De monarchie op een keerpunt — 299

Prins Filip	— 301
Moeilijke jeugdijaren	— 301
De opleiding als kroonprins	— 303
Op zoek naar functies voor de kroonprins	— 306
Mathilde	— 308
Politieke incidenten	— 311
De troonswisseling wordt voorbereid	— 313

- Koning Filip** — 315
 - Eigen accenten** — 315
 - De politieke betekenis van koning Filip** — 317
 - De rol van de koning op federaal niveau** — 317
 - De regering-Michel I** — 319
 - De regering-Michel II** — 322
 - De regeringen-Wilmès** — 323
 - De regering-De Croo** — 325
 - Internationale en Europese samenwerking** — 327
 - Het nieuwe wapenschild** — 329
 - Moreel leiderschap** — 330
 - Opkomen voor een inclusieve maatschappij** — 330
 - De aanslagen van 22 maart 2016** — 332
 - Spijtbetuiging over het koloniale verleden** — 335
 - De coronacrisis** — 337
 - De koninklijke familie** — 338
 - Wrijvingen met Albert en Paola** — 339
 - Inperking van de dotaties** — 341
 - Prins Laurent onder vuur** — 342
 - Prinses Delphine** — 343
 - Het koninklijke gezin** — 344
 - Kroonprinses Elisabeth** — 346
- Epiloog. De monarchie in perspectief** — 349
- Stamboom** — 356
- Bibliografie** — 359
- Namenregister** — 369

Woord vooraf

Op 21 juli 2021 is het precies 190 jaar geleden dat Leopold van Saksen-Coburg voor de kerk van Sint-Jan-op-den-Koudeberg in Brussel de eed aflegde als eerste koning der Belgen. Een uitstekende aanleiding om de evolutie van de Belgische parlementaire monarchie gedurende die periode te beschrijven en verklaren.

De Belgische grondwetgever kiest in 1830 weliswaar voor de erfelijke monarchie, maar legt door de ministeriële verantwoordelijkheid de koninklijke macht aan banden. De eigenlijke uitvoerende macht berust namelijk bij de regering, die politieke verantwoording is verschuldigd aan het verkozen parlement. De grondwetgever creëert op die manier een spanningsveld tussen de monarchie, die erfelijk is, en de regering, die gemandateerd is door de kiezer. De inzet van die tweestrijd is de politieke besluitvorming. De vorst kan slechts handelen samen met zijn ministers; zij alleen zijn verantwoordelijk tegenover het parlement. Voor de leden van het Nationaal Congres, het eerste Belgische parlement, is de koning het hoofd van de uitvoerende macht, maar het zijn de ministers die regeren, zij voeren het politieke beleid. Naar de woorden van de historicus professor Jean Stengers plaatst de grondwetgever koning en regering op een tandem, waarbij het de uitdrukkelijke bedoeling is dat de regering vooraan zit.

De Engelse negentiende-eeuwse publicist Walter Bagehot stelt dat de koning het recht heeft door zijn ministers te worden ingelicht, hen aan te moedigen of hen te waarschuwen. Grond-

wetspecialist professor Robert Senelle sluit zich daar volledig bij aan en benadrukt dat een constitutionele monarch zich tot de drie functies van Bagehot moet beperken en dus geen afstand kan nemen van zijn ministers. Want het is de regering die beslist, zij alleen draagt op elk moment de verantwoordelijkheid voor de daden van de koning.

Het is niet vanzelfsprekend dat Leopold I, die opgegroeid is in het ancien régime, zich zonder meer naar het concept van de Belgische grondwet schikt. Hij en zijn opvolgers trachten het politieke leven in België naar hun hand te zetten. Daarbij ondervinden ze aanvankelijk weinig weerwerk, maar dat zal veranderen met de opkomst van de politieke partijen en de geleidelijke democratisering. De politieke spanningen tussen koning en politiek bereiken een hoogtepunt in mei 1940, wanneer Leopold III en de regering-Pierlot ieder hun eigen weg gaan. De koningskwestie is daarmee in alle scherpste gesteld. De afloop ervan brengt niet alleen de troonsafstand van Leopold III, maar ook een belangrijke inperking van de koninklijke macht mee.

Hoe evolueren de macht en invloed van de vorst van Leopold I tot en met Filip? Dat is de kernvraag van dit boek. Als de macht van de koning via democratisering en participatie geleidelijk afneemt, vermindert dan ook zijn invloed? De grondwet is sinds 1830, wat de koninklijke bevoegdheden betreft, ondanks talrijke herzieningen nagenoeg onveranderd gebleven, en toch is de macht van de koning vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw geërodeerd. Diverse politieke factoren hebben daartoe bijgedragen, maar ook de persoonlijkheid van de verschillende vorsten speelt een rol. Zo zou zonder de koppigheid van Leopold III de koningskwestie allicht niet in een diepgaande crisis zijn uitgemond.

WOORD VOORAF

Van elke koning wordt daarom eerst een biografische schets gemaakt: zijn opvoeding, zijn huwelijk en de cruciale gebeurtenissen uit zijn leven komen daarbij aan bod. In een tweede luik wordt de politieke betekenis van elke vorst behandeld. Hoe stond hij tegenover regering en parlement? Hoe gebruikten de koningen hun macht of hun invloed? Welke houding namen ze aan ten aanzien van de politieke partijen? Op die manier wordt de evolutie beschreven van koning Leopold I, die zwaar doorwoog op de politieke besluitvorming van de unitaire staat, naar koning Filip, die alleen nog op federaal niveau enige invloed uitoefent.

De auteur stelt er prijs op al diegenen die hem bij zijn onderzoek hebben bijgestaan oprecht te danken. Zijn dank gaat ook uit naar hen die hem met hun belangstelling en hun bereidwilligheid om te luisteren voortdurend hebben aangemoedigd.